

УДК 334.012.64

А.О. БЕЛІЧЕНКО

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя

**ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В
ЗАПОРІЗЬКОМУ РЕГІОНІ**

У статті розглянуті переваги малого бізнесу та негативні фактори, що впливають на його розвиток в Україні. Визначені форми розв'язання основної суперечності малого бізнесу та положення, що включає в себе державна підтримка підприємництва. Надан аналіз виконання Комплексної програми розвитку в Запорізькому регіоні: визначені пріоритети та виявлені недоліки, перешкоджаючі подальшому розвитку.

Ключові слова: підприємництво, малі підприємства, регіон, Комплексна програма, державна підтримка, регіональна політика, розвиток.

Вступ

Сьогодні підприємництво вривається у всі сфери соціально-економічного життя: виробничу, торгіву, освіту, науку, охорону здоров'я, консультування. В підприємстві і бізнесі знаходять своє виявлення закладені в людині від природи устремління до самореалізації і самоствердження [1, с.7]. Малі підприємства відіграють одну з провідних ролей у розвитку приватного сектора та поступово стають важливим чинником економічного зростання, створення нових робочих місць, структурної перебудови економіки, зміцнення економіки регіонів. Як невід'ємний сектор ринкової економіки, малий бізнес має явну регіональну орієнтацію, оскільки суб'єкти малого підприємництва планують свою діяльність, виходячи, перш за все, з потреб місцевих ринків, обсягів та структури локального попиту, а місцева влада в межах своїх повноважень формує підприємницький клімат [2].

Мета статті: визначення пріоритетів подальшого розвитку малого бізнесу в регіоні та оцінка результатів діючої програми розвитку.

Обговорення проблеми. Мале підприємництво стало невід'ємною складовою будь-якої ринкової господарської системи, без якої вона не може існувати. Крупний капітал, безперечно, визначає рівень науково-технічного і виробничого потенціалу, але основа розвитку країн з ринковою економікою - це мале підприємництво як наймасовіша, динамічніша, гнучкіша форма ділового життя. Малий бізнес не тільки починає розвиватися і завойовувати позиції в економіці, але і перетворюється з придатка крупного бізнесу в його союзника, стаючи необхідним елементом розвитку крупного бізнесу і всієї економіки. Це пов'язано з тим, що змінилася парадигма розвитку економіки. Пріоритет з кількісних показників, що визначають значущість розміру підприємства, переходить до якісних показників, що характеризують сам продукт, послугу, нововведення. У цих умовах жорсткі структури індустріальних гігантів опиняються в програвші в порівнянні з гнучкістю невеликих фірм, здатних швидко реагувати на щонайменші зміни кон'юнктури споживчого попиту, задовольняти знов виникаючі потреби і таким шляхом закріплювати за собою певні сегменти ринку і певний круг клієнтів. -друге, вирішальну роль в зміні пріоритетів зіграв новий етап НТР. Він не тільки підсилив спеціалізацію виробництва, понизив в багатьох галузях оптимальні розміри підприємств, привів до більшої індивідуалізації попиту, пропонуючи величезну номенклатуру виробів і послуг, але і найголовніше - дав малому бізнесу техніку, адекватну його розмірам. Це мікропроцесори, міні-устаткування, МІНІ-ЕОМ і ін. Навіть у металургії, яка завжди вважалася галуззю крупного виробництва, з'явилися міні-заводи, які на рівних могли конкурувати з крупними гігантами, виконуючи замовлення на метали із задалегідь заданими властивостями, і тим самим відвоювати у крупного бізнесу частину ринку. Нарешті, змінилася і психологія споживача. Він все більше відходить від стандарту, не хоче носити однаковий одяг, мати однакові машини, меблі і так далі

Відбувається диференціація попиту і індивідуалізація споживання. Такі основні передумови для успішного розвитку малого бізнесу в умовах, що змінилися. Досвід провідних індустріальних держав показує, що високоефективна економіка не можлива без розвинутої системи малого підприємництва. Малі господарства структури стали факторами економічного прогресу, соціальної стабільності і політичної консолідації. Малий бізнес став феноменом ХХ сторіччя, він показав в умовах ринкової економіки свою стійку життєздатність і ефективність.

Розвиток малого і середнього бізнесу відповідає загальносвітовим тенденціям до формування гнучкої змішаної економіки, поєднання різних форм власності і адекватної ним моделі господарства, в якій реалізується складний синтез конкурентного ринкового механізму і державного регулювання крупного, середнього і дрібного виробництва. І якщо крупний бізнес — це скелет, вісь сучасної економіки, то все різноманіття середнього і дрібного підприємництва — м'язи, жива тканина господарського організму. Це один з провідних секторів, що багато в чому визначає темпи економічного зростання, стан зайнятості населення, структуру і якість валового національного продукту. Розвиток малого і середнього бізнесу несе в собі безліч важливих переваг: збільшення числа власників, а значить, формування середнього класу — головного гаранта політичній стабільності в демократичному суспільстві; зростання частки економічно активного населення, що збільшує доходи громадян і згладжує диспропорції в добробуті різних соціальних груп; селекція найбільш енергійних, дієздатних індивідуальностей, для яких малий бізнес стає первинною школою самореалізації; створення нових робочих місць з відносно низькими капітальними витратами, особливо у сфері обслуговування; працевлаштування працівників, що вивільняються в держсекторі, а також представників соціально уразливих груп населення (біженців з «гарячих точок», інвалідів, молоді, жінок); підготовка кадрів за рахунок використання працівників з обмеженою формальною освітою, які набувають своєї кваліфікації на місці роботи; розробка і впровадження технологічних, технічних і організаційних - нововведень (прагнучи вижити в конкурентній боротьбі, малі фірми частіше схильні і йти на ризик і здійснювати нові проекти); непряма стимуляція ефективності виробництва крупних компаній шляхом освоєння нових ринків, які солідні фірми рахують недостатньо ємкими (з надр малого бізнесу нерідко зростають не тільки крупні компанії, але і найбільш сучасні наукоємкі галузі і виробництва); ліквідація монополії виробників, створення конкурентного середовища; мобілізація матеріальних, фінансових і природних ресурсів, які інакше залишилися б незатребуваними, а також ефективніше їх використання (наприклад, малий бізнес мобілізує невеликі заощадження громадян, не схильних удаватися до послуг банківської системи, але готових вкладати гроші у власне підприємство; при цьому власники прагнуть економити і пускати капітал у оборот, навіть якщо їх дохід невеликий); зниження фондоозброєності і капіталоємності при випуску більш трудомісткої продукції, швидка окупність вкладень; поліпшення взаємозв'язку між різними секторами економіки.

Західна економіка стоїть на двох китах, з одного боку великі структури, що додають їй стабільність і керованість, відкривають шлях до широкомасштабної інновації, з іншого боку, малі підприємства, що формують конкурентне середовище і забезпечують гнучкість, індивідуалізацію виробництва. Однією з причин успішного розвитку малих підприємств у країнах ринкової економіки є те, що велике виробництво не протиставляється дрібному, а в противагу суперництву розвивається співробітництво. В Україні низька життєздатність і крайня нестійкість суб'єктів малого підприємництва визначаються наступними деструктивними факторами: нестабільністю юридичних норм, недосконалістю і непогодженістю законодавчих актів, наявністю нечітких норм у законах і їх невиконання; великою залежністю від несприятливих економічних факторів (інфляції, податкового тиску) і, як наслідок тінізації діяльності суб'єктів підприємництва; великою залежністю від регіональних умов: економічного потенціалу регіону, наявності ресурсів, відносини місцевих органів влади, традицій і психології населення, стану інфраструктури, інформаційного забезпечення й ін.; ускладненою системою реєстрації, недосконалістю системи ліцензування,

адміністративними бюрократичними діями органів державної виконавчої влади; локальністю ресурсних і збутових ринків, високим ступенем стихійності й вузькорегіональним характером їхньої діяльності; дефіцитом ресурсів (кваліфікованих кадрів, матеріально-технічних ресурсів, фінансів); неінтегрованістю між малим і великим бізнесом; нестабільністю доходів, труднощами в одержанні банківських кредитів; слабкою захищеністю від вітчизняних монополістів та іноземних конкурентів; недоліком управлінських знань, досвіду і культури ринкових відносин. Відносно низька життєздатність малих підприємств, з одного боку, і об'єктивно висока соціально-економічна значимість їхніх функцій, з іншого боку, породжують основне протиріччя малого підприємництва. Для того, щоб мале підприємництво могло виконувати свої соціально-економічні завдання, необхідно підвищувати життєздатність, стійкість малих підприємств, для чого потрібний комплекс цілеспрямованих заходів для їх підтримки. Отже, система підходів для підтримки малого підприємництва породжена виявленим протиріччям і є основною формою його розв'язку. Форми розв'язання основної суперечності малого підприємництва включають в себе: державну підтримку, інтеграційну підтримку, самоорганізацію малого підприємництва та міжнародну допомогу [3, с.298]. Та найголовнішою і найнеобхіднішою з перерахованих форм є державна підтримка. Державна підтримка малого підприємництва в Україні передбачена Господарським кодексом (ст. 48), Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» та низкою урядових документів, як один з головних напрямів економічної реформи [4, с.37]. Програми підтримки малого підприємництва включають положення про: фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку суб'єктів малого підприємництва; забезпечення участі суб'єктів малого підприємництва у виконанні поставок для державних, регіональних та місцевих потреб; вдосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності; сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва; пропозиції щодо встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва, у тому числі пом'якшення податкової політики; допомогу в матеріально-технічному та інформаційному забезпеченні. Як позначає З.С. Варналій, подальший розвиток малого підприємництва України потребує формування і здійснення ефективної та гнучкої регіональної політики. Зростання впливу регіонів на економічні процеси, що відбуваються в Україні, є необхідним і, разом із тим, закономірним явищем, оскільки відображає загальносвітову тенденцію до централізації суспільного розвитку [5, с.56]. Засоби, за допомогою яких держава може впливати на розвиток підприємницьких структур, являють собою широкий спектр пільг, послуг, організаційних заходів. На регіональному рівні особливу увагу слід приділяти малому підприємству, яке є найдинамічнішим сектором економіки і до того ж найчутливішим до пануючих умов економічної діяльності. Відповідно, цей сектор економіки може демонструвати швидке зростання за наявності сприятливих умов діяльності. Зважаючи на це, одним з основних напрямів регіональної політики розвитку підприємницьких структур є або безпосередня участь місцевих державних адміністрацій у створенні та діяльності бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо, або всіляка підтримка таких організацій. У Запорізькому регіоні протягом 2009 року місцевою владою реалізувалась Комплексна програма розвитку малого підприємництва, що включала в себе ряд заходів з інформаційної, кредитно-фінансової, методичної підтримки. Підсумки аналізу наведених даних свідчать, що в цілому в області наявна тенденція збільшення суб'єктів малого підприємництва. Однак, спостерігалось значне зменшення темпів зростання кількості фізичних осіб-підприємців. Вперш за все, цьому посприяла кризова ситуація, яка склалась в Україні, через що мале підприємництво протягом року стикалося з перешкодами в подальшому розвитку. Негативно вплинули на зростання економічних показників підприємництва надмірне податкове навантаження та відсутність доступу до фінансово-кредитних ресурсів (відсутність фінансування щодо надання одноразової фінансової допомоги для організації безробітними підприємницької діяльності, відсутність діючих кредитних програм тощо) [6]. У 2010 році завершується реалізація Комплексної програми розвитку малого підприємництва в Запорізькій області на 2009-2010 роки та розпочнеться

розробка нової Комплексної програми на наступні два роки. Облдержадміністрацією планується запровадити проектний підхід до формування та реалізації Комплексних програм розвитку малого підприємництва за безпосередньої участі представників громадськості та бізнесу. Ефективність такої співпраці підтверджують результати спільних проектів, ініційованих громадськістю та бізнесом, що реалізуються в рамках Комплексної програми розвитку малого підприємництва в Запорізькій області на 2009-2010 роки щодо підтримки місцевих товаровиробників та створення кластерних об'єднань.

Треба зазначити, що сьогодні у представників місцевих державних адміністрацій панує звужене уявлення про функції таких важелів як податки та орендна плата. Вони сприймаються лише як засіб наповнення бюджету, до того ж бюджету саме цього року. Поза увагою залишається те, що намагання зібрати сьогодні якомога більше веде до незворотних втрат завтра, при чому не лише в економічному, а й у соціальному плані. Максимальні (у встановлених межах) розміри орендної плати, місцевих податків змушують підприємців згортати свою діяльність, що, природно, веде до звуження податкової бази і, відповідно, надходжень до місцевих бюджетів. Значною мірою це є наслідком того, що у керівників на місцях недостатньо досвіду і знань до адаптації методів адміністративного управління до ринкових умов господарювання. З цього погляду велику користь може принести інформаційно-методичне забезпечення місцевих державних адміністрацій, рекомендації щодо організації регулювання економіки регіонів. Має бути створено економічні умови й інформаційний простір, за наявності яких відбувалася б конкуренція між регіонами за потенційних підприємців, фінансові, технологічні та інтелектуальні ресурси. Таким чином, було б на державному рівні введено в дію механізм постійного і безперервного поліпшення умов підприємницької діяльності. Щодо проблеми з надмірним податковим навантаженням, то майже затверджений новий проект Податкового Кодексу України передбачає значне зменшення податкового тиску на малий та середній бізнес. Найбільш малі підприємці, а також ті, хто тільки починає свою справу, матимуть можливість користуватися спрощеною системою оподаткування. Для малого бізнесу в цілому будуть надані податкові канікули за податком на прибуток строком на 5 років. Податковий Кодекс обіцяє відкрити двері для малого бізнесу задля безперешкодної реалізації свого потенціалу та здорової конкуренції, що дозволить відродити економіку та підвищити рівень життя людей. [7, с.5].

Висновки

Мале підприємництво є невід'ємною складовою будь-якої господарської системи і тому потребує постійного удосконалення розвитку. Подальший розвиток малого підприємництва України потребує формування і здійснення ефективної та гнучкої регіональної політики. Зростання впливу регіонів на економічні процеси, що відбуваються в Україні, є необхідним і закономірним явищем, оскільки відображає загальносвітову тенденцію до централізації суспільного розвитку. Відносно низька життєздатність малих підприємств, з одного боку, і об'єктивно висока соціально-економічна значимість їхніх функцій, з іншого боку, породжують основне протиріччя малого підприємництва. Форми розв'язання основної суперечності малого підприємництва включають в себе: державну підтримку, інтеграційну підтримку, самоорганізацію малого підприємництва та міжнародну допомогу. Підсумки виконання Комплексної програми у Запорізькому регіоні свідчать, що заходи щодо забезпечення розвитку малого підприємництва в області виконані. Зважаючи на це, можна сказати що перспективи розвитку є, а дані аналізу програми показали наявність тенденції збільшення кількості суб'єктів малого підприємства. Основним недоліком, що перешкоджає ефективному виконанню Комплексної програми, є відсутність фінансування заходів програми, що унеможливує їх виконання в повному обсязі. Також, основною загрозою розвитку малого підприємництва є фактори, які є наслідками фінансової кризи (відсутність фінансових ресурсів, податкове навантаження, загальне скорочення виробництва та кількості зайнятих працівників). Для забезпечення подальшого сталого розвитку малого бізнесу просто необхідне удосконалення правової бази та податкової системи. Є надія, що довгоочікуване прийняття Податкового Кодексу України знизить

податкове навантаження та сприятиме збільшенню темпів зростання суб'єктів малого підприємництва та кількості фізичних осіб-підприємців, зробить свій вклад у формування сприятливого підприємницького середовища .

Список використаної літератури

1. Основи бізнесу: підручник / Під ред. д.е.н., проф. Дорофієнка В.В., д.е.н., проф. Гончарова В.М., д.ф.н., проф. Воронкової В.Г. – Донецьк, СПД Купріянов В.С., 2010.- 644 с.

2. Малий і середній бізнес: економічна криза вносить свої корективи. Інтерв'ю з головою Василівської районної організації Єдиного Центру, першим заступником Василівської райдержадміністрації Сергієм Касминіним в районній газеті "Нова Таврія" від 25 квітня 2009 року.

3. Воронкова В.Г., Беліченко А.Г., Желябін В.О., Ажажа М.А. Основи підприємництва: теорія і практикум: Навч. посіб. – Львів: «Магнолія 2006», 2009.- 454 с.

4. Господарський Кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. – 248 с.

5. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. -2-ге вид., випр. і доп.- К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 302 с.

6. Інформація Головного управління економіки облдержадміністрації «Про хід виконання заходів Комплексної програми розвитку підприємництва в Запорізькій області на 2009 – 2010 роки за підсумками 2009 року».

7. Проект Податкового Кодексу України від 29 червня 2009 року. «Урядовий Кур'єр» від 3 серпня 2010 року, № 141 .

А.А. БЕЛИЧЕНКО

Запорожская государственная инженерная академия, Запорожье

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В ЗАПОРОЖСКОМ РЕГИОНЕ

В статье рассмотрены преимущества малого бизнеса и негативные факторы, влияющие на его развитие в Украине. Определены формы решения основного противоречия малого бизнеса и положения, которые включает в себя государственная поддержка предпринимательства. Представлен анализ выполнения Комплексной программы развития в Запорожском регионе: определены приоритеты и выявлены недостатки, препятствующие дальнейшему развитию.

Ключевые слова: предпринимательство, малые предприятия, регион, комплексная программа, государственная поддержка, региональная политика, развитие.

A. BELICHENKO

Zaporozhye state engineering academy, Zaporozhye

TRENDS AND PROSPECTS OF SMALL BUSINESSES IN THE ZAPOROZHYE REGION

In this article the advantages of small business and negative factors that influence its development in Ukraine to be considered. Forms solving contradictions and small business provisions, including public support. Provides an analysis of implementation of comprehensive development programs in the Zaporozhye region: priorities and the identified deficiencies, preventing further development.

Key words: entrepreneurship, small businesses, Region, comprehensive program, government support, Regional politics, development.

Стаття надійшла до редакції 12.02.11р.